

lan zamanında Bâtınîler'e karşı girişilen katliam sırasında Reîsü'l-ahdâs Saîd b. Bedî önemli rol oynamıştır. Ancak daha sonra yönetime hâkim olan Lü'lü'nün kıskırtmaları sonunda tevkif edilerek yerine İbrâhîm el-Furâtî reîsü'l-ahdâs tayin edilmiştir. Yaptıkları hizmetlere karşılık halktan toplanan vergilerden pay alan ahdâs teşkilâtı mensupları, şurta (polis) teşkilâtının bulunmadığı yerlerde daha faal rol oynamışlardır.

Ahdâs teşkilâtı Selçuklular'ın Suriye ve Irak'ı fethetmelerinden sonra gittikçe önemini kaybetmeye başladı. Selçuklular ve onların adına bilhassa uç eyaletlerini idare eden atabeglikler şehirlerin güvenliği ve savunması, kadî hükümlerinin infazı gibi meselelerden şahne*leri sorumlu tuttular. Ancak görevlerinin birçoğu şahnelere devredilmesi-ne rağmen, gerek Dimaşk gerekse Musul atabeglikleri zamanında bu müessese tamamen ortadan kaldırılmadı. Meselâ Melik Dukak devrinde Dimaşk'ta Sâlâr Bahtiyar şahne, Emînüddeve Ebû Muhammed b. Süfî de reîsü'l-ahdâs olarak görev yapıyordu. Ölümünden sonra da iki oğlu Ebû'l-Meâlî Seyf ile Ebû'z-Zevâd el-Müferric, Atabeg Tuğtekin tarafından bir menşur*la reîsü'l-ahdâs tayin edildi ve görevleri sırasında halka âdil davranmaları emredildi. Bu iki kardeş, Dimaşk Atabegi Bôri b. Tuğtekin zamanında da bu şehirde şahnenin yanı sıra reîsü'l-ahdâs olarak hizmet ettiler.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Târîhi Dimaşk* (nşr. H. F. Amedroz), Beyrut 1908, s. 130-131, 208; Cl. Chan, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 195; N. Elisseeff, *Nur ad-Din, un Grand Prince Musulman de Syrie au temps des Croisades (511-568/1118-1174)*, Damascus 1967, III, 830-832; Suhayl Zakkar, *The Emirate of Aleppo*, Beyrut 1391/1971, s. 97, 139, 156, 159, 164, 168, 203, 214, 255; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 167, 177, 226, 228, 229, 244, 259; Coşkun Alp tekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 165; Cl. Cahen, *"Ahdâth", EI²* (İng.), I, 256.

COŞKUN ALPTEKİN

AHDEB

(الاحدب)

İbrâhîm b. Âlî et-Trablusî
(ö. 1308/1891)

Lübnanlı âlim, şair ve yazar.

"Kanbur" anlamındaki el-Ahdeb lakabını hangi sebepten dolayı aldığı bilinmemektedir. Hz. Hüseyin'in soyundan olup 1242 (1826) yılında Trablusşam'da

doğdu. Memleketinde dil, edebiyat ve İslâmî ilimler alanında tahsil gördü. Özellikle fıkıh ve edebiyatta ihtisas sahibi oldu; ayrıca şiir yazdı. İstanbul ve Mısır'ı ziyaret ederek devrin meşhur âlimleriyle görüştü. Lübnan'da Şüfin bölgesi valisinin şer'î işler danışmanı oldu. 1853'te hristiyan-Dürzî çatışması patlak verince Trablus'a döndü. Bir yıl sonra Beyrut'a davet edilerek önce şer'î mahkeme nâibliğine, sonra da aynı mahkemenin başkâtipliğine tayin edildi. Bu görevini aralıksız otuz yıl sürdürdü. Bu müddet zarfında *Şemerâtü'l-fünûn* gazetesinde yazılar yazdı. Daha sonra Beyrut Maarif Meclisi üyesi seçildi. Başta Fransa ve İngiltere olmak üzere, o günün güçlü devletleri, Araplar'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılması için büyük gayretler sarfediyor ve bu alandaki faaliyetlerini özellikle değişik mezheplere bağlı hristiyan halkın bulunduğu Suriye ve Lübnan'da yoğunlaştırıyorlardı. Ahdeb böyle bir ortamda Osmanlı hilâfetine sonuna kadar bağlı kaldı ve muhaliflere karşı mücadele verdi. 4 Mart 1891'de Beyrut'ta vefat etti ve Başüre Mezarlığı'na defnedildi.

Hanefî fıkıhındaki derin bilgisıyla tanınan, nazımda ve nesirde üstün bir kabiliyete sahip olan Ahdeb'in on beş kadar eserinin hepsi dil, edebiyat, tarih ve ahlâk alanlarındadır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Ferâ'idü'l-le'âl fi (nazmî) Mecma'i'l-emşâl*. Ahdeb bu eserinde, Meydânî'nin *Mecma'u'l-emşâl* adlı eserindeki darbimeselleri altı bin beyit halinde nazmederek bunların ilk defa kim tarafından söylendiğini ve ne anlama geldiklerini açıklamıştır. Eser iki cilt halinde basılmıştır (Beyrut 1312). 2. *Keşfü'l-me'ânî ve'l-beyân 'an Resâ'il Bedî'izzamân*. Bedîüzzaman el-Hemedânî'nin *Resâ'il*'inin şerhidir (Kahire 1304; Beyrut 1890). 3. *Ta'fîlül-yâkût ve'l-mercân fi icmâli târîhi devleti Benî 'Oş-*

mân. 144 sayfalık muhtasar bir Osmanlı tarihidir (Beyrut 1304). 4. *Ta'fîlül-lü'l-lü' ve'l-mercân fi fuşûli'l-hikem ve'l-beyân*. Hikmet, edebiyat ve çeşitli öğütlerden oluşan eser iki yüz elli fasıldan meydana gelmiştir (Beyrut, ts.). 5. *Ma-kâmât*. Harîrî'nin *Ma-kâmât*'ı tarzındaki seksen *makâme**den ibarettir (Beyrut, ts.). 6. *Ferâ'idü'l-e'vâk fi ecyâdi me-hâsini'l-ahlâk*. Zemahşerî'nin *Ma-kâmât*'ı tarzında nazım ve nesir olarak yazılmış yüz makâmeyi ihtiva eder (Beyrut, ts.). 7. *en-Nefhu'l-miskî fi ş-şî'ri'l-Beyrutî*. Seksen bin beyit kadar olduğu tahmin edilen şiirlerinden bir kısmını ihtiva eden bir divandır (Beyrut 1283). 8. *Te'hîlül-garîb*. İbn Hicce el-Hamevî'nin *muhâdarat**a dair *Şemerâtü'l-ev-râk* adlı eserinin zeyli olup onunla birlikte basılmıştır (Kahire 1300). 9. *Red-dü's-Sehm 'anî-tasvîb ve ib'âdühû 'an merma's-şavâb bi't-takrîb*. Saîd eş-Şertûnî'nin *es-Sehmü's-şâ'ib* adlı eserine reddiyedir (İstanbul 1291). 10. *Keşfü'l-ereb 'an sirri'l-edeb* (Beyrut 1293). 11. *Tuhtetü'r-rüşdiyye fi 'ulûmi'l-'Arabîyye* (Beyrut 1285). 12. *Veşyü'l-yerâa fi 'ulûmi'l-belâğa ve'l-berâa* (Beyrut 1870).

BİBLİYOGRAFYA :

C. Zeydan, *Meşâhîrü's-şarık*, Kahire 1902, I, 151-152; a.mlf., *Âdâb* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1957, IV, 219; Philip Dî Tarrâzî, *Târîhu's-şahâ-feti'l-'Arabîyye*, Beyrut 1913, II, 101-104; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 45; Serkis, *Mu'cem*, I, 366; Brockelmann, *QAL Suppl.*, II, 760; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61, I, 61; Ziriklî, *et-A'âm* (nşr. Zühre Fethullah), Beyrut 1984, I, 55; Abdullah Habib Nevfel, *Terâcimü 'ulemâ'i Tarâblus ve üdebâ'i-hâ*, Trablus 1984, s. 122-124; Ed., "İbrâhîm Ahdeb", *EI²* (İng.), III, 991-992.

NASRULLAH HACIMUFTUOĞLU

AHDÎ

(عہدی)

Ahmed Ahdî b. Şemsî-i Bağdâdî
(ö. 1002/1593-94)

Gülşen-i Şuarâ tezkiresinin müellifi ve şair.

Ahdî, Bağdat'ın önde gelen ulemâsından aynı zamanda şairliği ve eserleriyle de tanınmış olan Mevlânâ Şemsî'nin oğludur. Fertlerinin çoğu şiirle meşgul Bağdatlı bir aileye mensup olan şairin, Bağdat'ın Osmanlı idaresine girdiği çağa rastlayan yetişme devresi hakkında hiçbir bilgimiz bulunmamaktadır. Ahdî, kendisinden çok şeyler öğrendiği Ru-

İbrâhîm
b. Âlî
el-Ahdeb

meli-Yenişehirli şair ve mutasavvıf Ârifî adlı bir şahıstan bahsederse de onunla tanışıklığı çok sonraya, hayatının olgunluk çağına rastlar. Bağdat şairlerinin çoğunda olduğu gibi Ahdî de pâyitaht İstanbul'a gitmek sevdasına düşerek bir şair arkadaşı ile birlikte 960'ta (1553) on bir sene kadar sürecek bir yolculuğa çıkar. Osmanlı ülkesine gelişi ve orada barınışının Kanûnî'nin oğlu Şehzade Selim'in himaye ve yardımı sayesinde mümkün olduğunu belirten Ahdî'nin şehzade ile tanışıklığının başlangıcını, Selim'in Nahçıvan seferine çıkan Kanûnî Süleyman'ın beraberinde Zilhicce 960'ta (Kasım 1553) Halep'e gelip Maraş'ta kışlamağa memur olduğu devrede aramak gerekecektir. Yolculuğun ilk merhalesinde başlayan bu münasebetin, daha sonra şehzadenin sancakbeyi bulunduğu Manisa'da da devam ettiği, çevresindeki -ileride yazacağı tezkirede tam kadrosu ile yer alacak- şairleri burada tanımak imkânını elde ettiği tereddütsüz söylenebilir. Çıktığı yolculukta İstanbul'a gelene kadar menzil menzil çeşitli yerlerde bir hayli dolaştığını, sultan seviyesindekilere kadar birçok kimselerle münasebet kurduğunu söyleyen Ahdî'nin eserindeki bazı ipuçlarından anlaşıldığına göre, Manisa'dan önce bir müddet Adana ve Konya'da da kalmıştır. Adana'da bir kaside sunduğu oranın valisi ve şair Pîrî Paşa'nın dostluğunu kazandığı gibi, Konya'da da 1554'ten beri vali bulunan Temerrüd Ali Paşa'nın çevresine girmiştir. Uzun bir zaman Ali Paşa'nın hizmetinde bulunduğunu söyleyen Ahdî'nin, onu daha 1550-1552'deki Bağdat valiliği devresinden tanıdığı muhakkaktır. Ali Paşa'nın *Gülşen-i Şuarâ*'nın ilk şekline ait nüshalarda değil de Bağdat'a dönüşünden sonraki tertibinde yer alabilmiş olmasına bakılırsa, Ahdî'nin kendisiyle kurduğu tanışıklık daha sonraki bir devrede başlamış olmalıdır. Bu münasebetin Ali Paşa'nın Zilhicce 971'de (Temmuz 1564) Anadolu beylerbeyiliğine tayin olunduğu devreye götürülmesi, bizi Ahdî'nin Edirne ve İstanbul gibi merkezlerde yıllar geçirdikten sonra vatanına dönüşü için 971 (1564) olarak verdiği tarihin hilâfına, onun Osmanlı ülkesinde bir hayli zaman daha kalmış olduğu ve Bağdat'a dönmesinin daha sonralara uzadığı gibi bir netice ile karşı karşıya bırakacaktır. Onun, tezkiresinde hususi bir alâka ile yer verdiği Mevlânâ Dergâhı'na mensup şairleri Konya'daki bu ikaleti sırasında yakından tanıyabilmek fırsatını bulduğu anlaşılmaktadır.

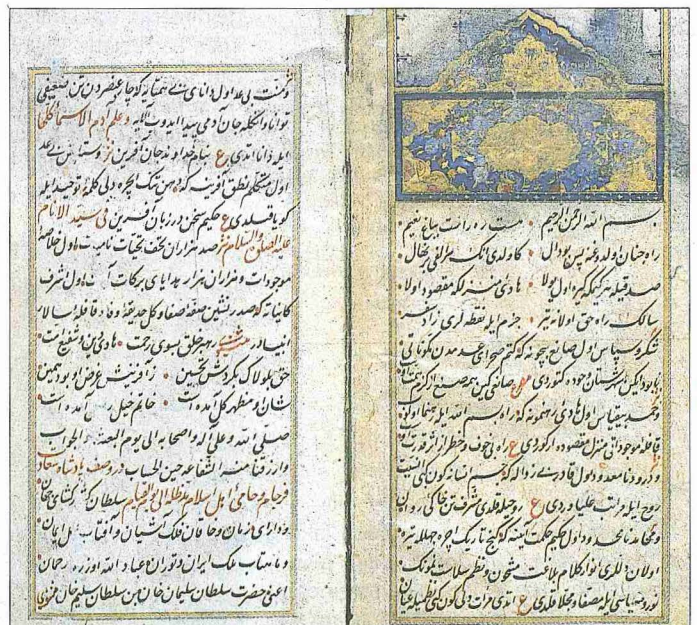
Hareketli geçen ve başlangıçtan bir müddet sonra arkadaşından ayrı düştüğü bir yolculuğu takiben İstanbul'a gelebilen Ahdî'yi pâyitahtın debdebeli ve zengin hayatı yanında, şair ve âlimlerinin tasavvur edemediği derecede çokluğu hayran bırakır. Bundan sonra Ahdî'nin hayatında çok feyizli bir devre açılır. Edebiyat ve kültür âleminin çok sayıda seçkin siması ile tanışmak fırsatını elde eden Ahdî, artık onların meclislerinin de daima hazır bir âzası olur. Tezkiresinde, meclislerine devam edip devrin usulünce kendilerine hizmette bulunduğu şair ve ulemânın çoğunun ismini vermektedir. Bunların başında Nevî, Emrî, Edirneli İzârî, Edirneli Mecdî ve Vâlihî gibi ekserisi genç nesilden şöhrat ile ulemâdan Edirne ve İstanbul kadısı (daha sonra Anadolu kazaskeri) Perviz Efendi, Abdülkerim Rızâî Efendi gibi otoriteler gelmektedir. Ahdî onlarla birlikte İstanbul'dan başka çoğu zaman Edirne'de bulunmuş ve bir ara yine böyle bir münasebetle Bursa'ya da gitmiştir. Onu, Edirne'de evinde bir sene misafir kaldığı *Şakâ'îk* mütercimi Mecdî ve 966'da da (1558-59) devrin ünlü müderrisi Rızâî ile Bursa'da buluruz. Kaldığı çevreler içinde Edirne onun hayatında müstesna bir yer tutar. Şairlerinden büyük bir alâka ve yardım gördüğünü ifade ettiği Edirne'yi Ahdî manzum bir methiye ile de ayrıca yüceltmekten kendini alamamıştır. Bu mühim fikir ve sanat merkezlerinde geçirdiği hayat, Ahdî için Osmanlı dil ve edebiyatı üzerinde bir nevi kültür stajı yerini tutmuştu. Pek çok kırtı yakından ta-

nımak ve eserlerini görmek imkânını sağlayan edebiyat ve ilim çevreleri ile devamlı teması, ona bu uzun misafirliğinin sonunda tamamlayacağı tezkiresinin geniş ölçüde malzemesini kazandırır.

Osmanlı ülkesini gördükten sonra geldiği diyarın artık gözüne görünmez olduğunu söyleyen Ahdî, Şehzade Selim'in kendisine açtığı imkânların yanı sıra, ayrıca Perviz Efendi ve Rızâî gibi nüfuz sahibi şahsiyetlerden mazhar olduğu çok yakın alâka ve himayeye rağmen, arasıra, çektiği gurbet ıstıraplarından şikâyet etmekten geri kalmıyordu. Şiirlerinde görüldüğü üzere, Edirne'de etrafında dolaştığı Tunca nehri kıyılarında zaman zaman Bağdat, Şat (Dicle) nehri ile birlikte hayalini düsmekteydi. Nihayet, on seneyi aşan uzun misafirliğinin sonlarına doğru gittikçe artan vatan hasretiyle Ahdî 971 (1564) yılında Bağdat'a dönmek üzere İstanbul'dan ayrılır.

Eserinde, yol dönüşü şehzadenin huzuruna götürülebilecek en güzel ve en kalıcı hediye olan şiiir olduğunu söyleyen Ahdî, işte böyle bir hediye olmak üzere, Kanûnî'nin çok ilerleyen yaşı dolayısıyla tahta çıkacağı günlerin pek yakın olduğu hissolan Şehzade Selim'e, ülkesinin şairlerini âdeta bir *telhis** verir gibi toplu bir şekilde arzedecek olan tezkiresini tamamlayıp takdim etmek istiyordu. Bu sırada artık Saruhan beylerbeyi bulunan şehzadeyi görmek üzere orada şehzadenin maiyetine sonradan girmiş şairleri de tanıdığı belli olan Ahdî, malzemesi hemen hemen hazır du-

Ahdî'nin
Gülşen-i Şuarâ
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Topkapı Sarayı
Müzesi Ktp.,
Hazine, nr. 1303,
vr. 1^b-2^a)

rumda olan tezkiresini, kendisinden gördüğü yardım ve himayenin şükran ifadesi olmak üzere adına ithaf ettiği Şehzade Selim'e sunar. İfadesine lâıy-kıyla dikkat edilmemesi yüzünden, Hasan Çelebi'den başlayarak günümüze kadar çoklarıncı Ahdî'nin, tezkiresini Bağdat'a döndükten sonra yazdığı sanılmıştır. Karşılığında bir câize ve ihsan beklediği şüphesiz olan eserin, ülke-den ayrıldıktan sonra hazırlanıp Selim'e takdim edilmesi gibi garip bir durum ortaya çıkaran bu zan, Bağdat'a dönmek niyetiyle yola çıkışını ifade için kullandığı "azîmet" sözünü "avdet", yani ayrıldığı yere dönmüş olmak şeklinde yanlış anlamaktan ileri gelmektedir. Ahdî'nin, dönüşünden sonraki yıllarda eserini yeniden ele alırken, onu Selim'in yanı sıra aynı zamanda Bağdat'ın genç ve yaşlı kültür sahiplerine de hediye ettiğine dair önsözüne eklediği ifadenin de bu yanlış anlamada ayrıca payı olmuştur. Ahdî yola çıkış tarihi olarak gösterdiği 971 (1564) yılını eserin de yazılış tarihi olarak belirtir. Ancak, eserin henüz ilâve görmemiş eski şeklini veren nüshalarında 972 (1565) yılı ile ilgili muhtelif kayıtların bulunmasına bakarak bunu bitiriş değil, esere başlama yılı olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Ahdî'nin ebced* ile 971 yılını veren "Gülşen-i Şuarâ" adının hatırı için böyle bir tarih gösterdiğini sanıyoruz. Nitekim, dikkatli bir tahlil, Ahdî'nin 971 yılının ileri aylarında henüz Osmanlı ülkesinden ayrılmamış bulunduğunu meydana koyuyor. Tezkiresinin, başta ilmiye sınıfı ile ilgili olmak üzere, 971 ve 972 yıllarına ait çeşitli hadiselerin Bağdat'ta kolayca haberdar olunamayacak akislerini taşıması, onun ilk telif tarihi ve yeri hususunda şimdiye kadar söylenmiş olanları kabulde bizi ihtiyatlı bulunmaya davet etmektedir.

Takdiminden sonra eserin, Ahdî'ye döndüğü Bağdat'ta ne gibi bir imkân veya bir mevki temin ettiği belli değildir. Bağdat'a dönüşten sonraki hayatı, tıpkı oradan ayrılmasından önceki safhası gibi meçhuldür. Tezkiresinde ailesinden altı kişiye yer verdiği halde kendi hal tercümesini koymayan Ahdî'nin bu devredeki hayatı hakkında sadece başka kaynaklardan gelen ufak tefek bilgilerle, eserinden dolayı bir şekilde birtakım bilgiler çıkarılmasını mümkün kılacak sınırlı bazı kayıtlar vardır. Kâtip Çelebi'nin 980'de (1572-73) öldüğünü zannettiği Ahdî ile, daha sonra kendisi de tezkire sahibi olacak Riyâzî

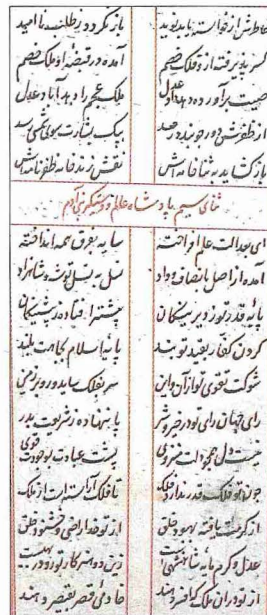
henüz dokuz yaşlarında iken, 1581'de Bağdat'a kadı tayin edilen babası Birgili Mustafa Efendi ve 1585'te Bağdat'a defterdar olarak gelen müverrih Gelibolulu Âlî burada görüşüp tanışmışlardır. Anlaşıldığı üzere Ahdî, âdet gereğince, gelişleri şerefine onlara birer "kudûmiyye" kasidesi sunmuştur. Bu sırada herhangi bir vazife ve memuriyeti olup olmadığını bilemediğimiz Ahdî'nin, tezkiresindeki bazı işaretlerden Bağdat'a gelen veya başka bir yere geçmek üzere oraya uğrayan memuriyet sahibi mühim şahsiyetlerle ilgilenerek, onların beraberlerinde kethüdâ, divan kâtibi, çavuş gibi hizmetlerde bulunan şairlerle daima temas ve tanışıklık kurduğu anlaşılmaktadır. Şairler uğrağı Bağdat ve Meşhed'e ziyarette bulunan şiir yazar kimselerle kurduğu dostluklar, yıldan yıla tezkiresine yeni şairler kazandırır. Hemşehrisi Bağdatlı Rûhî, bu devrede ondan artık yaşlanmış bir şair olarak bahsetmektedir. Tezkiresine ilâve ettiği 1000'e (1592, bazı Avrupa nüshalarında da 1001 / 1593) kadar çıkan kayıtların kendisini henüz hayatta gösterdiği Ahdî'nin 1002 (1593-94) yılında öldüğü kabul edilmektedir.

Ahdî'nin Bağdat'ın tanınmış ailelerinden Nâzmîzâdelere ile akrabalığından bahsedilerek bu aileden biri ile evlilik yapmış kızından 1002 (1594) yılında doğan torununun, *Gülşen-i Hulefâ* adlı Bağdat tarihi sahibi Nâzmîzâde Murtaza Efendi'nin babası Nâzmî mahlaslı şair Seyyid Ali olduğu haber verilmektedir. Bu bilginin kaynağı Abbas el-Az-zâvî, ayrıca Ahdî'nin babası Şemsî-i

Bağdâdî'nin babasının da Abdülmelik el-Bağdâdî olduğunu, onun oğlu olup 977'de (1569-70) Bağdat'tan Şam'a giderek Hanefîliği seçmiş meşhur müderris Muhammed b. Abdülmelik'in de (ö. 1016/1607) Ahdî'nin amcası bulunduğunu bildirmektedir.

Ahdî'nin şöhretini günümüze kadar devam ettiren *Gülşen-i Şuarâ*'sı, Osmanlı edebiyatında tezkire vadisinde Sehî ve Latîfî'ninkinden sonra ortaya konulan üçüncü eserdir. Daha önceki devirlerde yaşamış eski şairleri kadrosu dışında tutup yalnız kendisinin çağdaşı olan şairleri alması bakımından *Gülşen-i Şuarâ*, XVI. asrın kendinden evvel ve sonra gelen bütün tezkirelerinden farklılık gösterir. Bu asrın diğer tezkireleri zamanca çerçevelerini XIV. yüzyılın sonlarına kadar çıkarırlarken Ahdî eserini sadece kendi yaşadığı çağ ile, hele ilk tertibinde ise sırf Kanûnî Süleyman devri ile sınırlandırmak ister.

Ahdî, tezkiresini ilk şeklindeki kadro ve hali ile bırakmayarak sonraları da onunla meşgul olmuştur. Tertibini "ravza" adını taşıyan üç bölümden, yeni bir ravza daha ilâve etmek suretiyle dörde çıkardıktan başka, eserini yeni hal tercümeleri ile zenginleştirirken mevcut hal tercümesi maddelerindeki bilgileri de devamlı ilâvelerle yer yer geliştirmeye çalışmıştır. Başlangıçta şair kadrosu Kanûnî devrini aşmayan eser, böylece ilâveler gören yeni şekliyle II. Selim ve III. Murad devri şairlerini içine alacak surette genişler. İlk telifinde 971-972'ye (1564-1565) kadar gelen tezkireye yeni ilâvelerle 1000 (1592) veya Avrupa kütüphanelerindeki bazı nüshalarında 1001'e (1593) kadar olan otuz yıllık bir devre daha katılmış bulunmaktadır. Bu suretle hayatta olan şairler bakımından eserin zaman çerçevesi önce on bir-on iki yıl iken, bu yeni haliyle kırk yıla yükselmiş olur. Şairlerin asıl çoğunluğunu içine alan büyük bölüme geçmeden, şiirle meşgul kimselerin bir kısmını baştaki ilk üç kısa bölümde sosyal mevkilere göre sınıflandıran Ahdî, birinci ravzayı Kanûnî Süleyman ve dört şehzadesi ile sonradan ilâve ettiği II. Selim'in şehzadesi III. Murad yanı sıra beylerbeyi, nişancı, baş-defterdar gibi devlet protokolünde önde gelen ricâle ayırır. İkinci ravzada ilmiye sınıfından şiir sahibi gözde bir kısım müderris ve kadılar yer alır. Ahdî bu bölümde şöhretçe ön safta bulunan ulemâ arasında Bâkî ve Hayâlî gibi mesleklerinin henüz ilk basamaklarındaki genç simalara da yer vermekten

Ahdî hattı ile
Manzar-ı
Ebrâr'ın
Kanûnî'ye
methiye sayfası
(Köprülü Ktp.,
Fâzil
Ahmed Paşa,
nr. 294, vr. 16^b)

çekinmemiştir. Eserin ağırlığını teşkil eden alfabetik sıralı üçüncü bölüm yeni tertipte dördüncü yani sonuncu ravza olurken, onun yerine sancak beyleriyle eyalet defterdarlarına tahsis edilmiş yeni bir ravza açılır. Daha önceki tertipte bu zümreden son ve ilk ravza da kendilerine yer verilmiş olanlar da hal tercümelerinin yeniden işlenerek nakle edildiği bu fasla, aynı sınıftan başka yeni şahısların hal tercümeleleri de ilâve olunur. Burada kendilerine yer verilenler ülkenin her tarafındaki kimseler olmayıp ağırlık merkezi Irak ve havalisi olmak üzere, imparatorluğun Konya'dan öteye doğru olan bölgelerinin sancak beyleri ve bunların emrindeki defterdarlardır.

Ahdî bu dört ravzaya çıkarılmış tertipte eserine, öncekinde bulunmayan 102 yeni hal tercümesi daha katmaya muvaffak olmuştur. Bu ilâve edilenler içinde baş sırayı Bağdat ve yöresinden yetişmiş, yahut ziyaret veya vazife dolaşısıyla oraya ve Kerbelâ'ya gelmiş şairlerin tuttuğu görülmektedir. Hemşehrisi Bağdatlı Rûhî tezkireye ancak bu yeni tertipte girdiği gibi, öncekine ait nüshalarda Fuzûlî'nin habersiz kalınmış ölüm tarihi bile bu sonraki işleyişte tesbit edilmiştir.

Yeni tertipte tezkirenin şair mevcudu, Ali Emîrî Kütüphanesi nüshasında 377'ye yükselir. Onda bulunmayıp başka nüshalarda görülen yedi şair daha buna katıldığına bu kadro 384 şair olarak belirlir.

Bir defada olmak yerine, değişik zamanlarda devamlı surette yapılan ilâveler yüzünden, tezkirenin birbirinden daha farklılık gösteren nüshaları ortaya çıkmıştır. Şair mevcudu hemen her nüshada değişip artma veya çoğalma göstermektedir. Meselâ bir nüshada öteki nüshalarda bulunmayan bir şair yer alırken, bu defa diğerlerinde mevcut bir veya birkaç hal tercümesi aynı nüshada noksan veya atlanmış duruma girer. Nüshalar arasındaki fark yalnız muhteviyatta kalmayıp ifadede de kendini gösterir. Ayrıca eserin sonraki şekline II. Selim yeni ilâve edilen hal tercümelerinde devrin hükümdarı olarak, III. Murad zamanı şairlerine ait ilâvelerde ise "Merhum Sultan" diye anılırken, mukaddimesinden itibaren eserin çoğu yerinde onu hâlâ şehzade olarak zikreden ifadelerin dokunulmadan kalmış olması yadırgatıcı bir insicamsızlık meydana getirmektedir.

Ahdî, eserinin asıl ağırlığını kendisinin Osmanlı ülkesine geliş tarihinde hatta bulunan şairlere vermekle beraber, bu tarihten önce ölmüş bazı şairlerle de büsbütün alâkasız kalmayarak, kendilerini tanımış olmasa da şöretlerini duyduğu on beş kadarını tezkiresine almak ihtiyacını hissetmiştir. Aralarında üçünün ölüm tarihi I. Selim devrine çıkan, diğerleri de 960'tan (1553) önce ölmüş bu şairlerden bazıları hakkında kaynağını açıklamadan Sehî ve bilhassa Latîfî'deki bilgilerden istifade etmekle beraber, birkaçı bir tarafa bırakılırsa, bu iki eserdeki bilgileri olduğu gibi nakil ve hülâsa etmekle kalmayıp daha başka kayıt ve örnekler de ilâve etmesini bilmıştır.

Osmanlı şairler tezkireciliğinin üçüncü eserini veren *Gülşen-i Şuarâ*, 953'te (1546) meydana konulan Latîfî tezkiresindeki (1314 baskısına göre) şair mevcuduna, yirmi yılı bulmayan bir zaman mesafesi ile onda yer almamış 272 kadar şair kazandırdıktan başka, Latîfî'nin, hayatlarının ancak kendi zamanına kadar olan kısmını bilebildiği şairleri daha sonraki hayat ve faaliyetleri ile takip ederek haklarındaki bilgileri yeni unsurlarla daha da geliştirmiştir. Latîfî'yi, onun tanıyamadığı, yahut eserinin yazılışından sonra yetişmiş şairlerin hal tercümeleri ve mevcuda ilâve ettiği farklı bilgi ve örneklerle, çeşitli noktalardan tamamlayan Ahdî'nin kadrosu da ele aldığı şairlerin daha sonraki durumları ve haklarındaki eksik bilgiler, yahut tanımak fırsatını bulamadıklarının atlanmış hal tercümeleri yönünden, kendisini takip eden Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve hattâ Riyâzî tezkirelerinde oldukça tamamlanma imkânına kavuşmuştur. *Gülşen-i Şuarâ* bu itibarla XVI. asrın kendinden evvel ve sonraki büyük veya şöhretli diğer tezkireleri arasında, devraldığı ve devrettiği şairler kadrosu bakımından bir aracı ve zemin hazırlayıcı olmak rol ve vazifesini yerine getirmiştir.

Gülşen-i Şuarâ'ya asıl değer ve ehemmiyet kazandıran taraf, onun isim ve hal tercümeleri başka hiçbir tezkire ve herhangi bir eski kaynağa geçmemiş, büyük çoğunluğu imparatorluğun doğu bölgesinden olan şairleri tesbit etmiş olmasıdır. İran ve Azerbaycan'ın bir kısmını içine alacak surette esas mihver Irak olmak üzere imparatorluğun doğu cihetinden Suriye ve Mısır'a kadar uzanan bir sahada yetişip çağının başka tezkire müelliflerine meçhul

kalmış mühim miktarda şairin varlığından ancak Ahdî'nin tezkiresi ile haberdar olunabilmektedir. *Gülşen-i Şuarâ*'nın kendileri hakkında tek ve ilk elden kaynak durumunda bulunduğu bu şairlerden bazılarına sonraki tezkire müellifleri temas etmek isteseler bile yeni herhangi bir bilgi ilâve edememişlerdir. Ayrıca haklarında söyleyebilecekleri fazla bir şeyleri olmadığı veya bazıları ise ehemmiyetli bulmadıkları için onları eserlerinin kadrosu dışında bırakmışlardır. Başka eski kaynaklarda ele alınmış olmayıp da yalnız *Gülşen-i Şuarâ*'da yer bulan şairlerin sayısı 150'yi aşmaktadır. *Künhü'l-ahbâr*'ın, Ahdî'yi küçümseyen o bilgili ve tahkiki kuvvetli mağrur müellifi Âlî gibi bir şahsiyet bile, bazı hal tercümelerinde ondaki bilgilere yeni hiçbir şey katamayarak aynı muhteva ile onu nakil ve tekrarlamak mecburiyetinde kalmıştır.

Bahis konusu ettiği şairlerin seçiminde titiz bir ölçü kullanmak yerine, şiir vadisinde kalem yürüten bir şahıs olmak şart ve sıfatı ile tanıdığı, haberdar olabildiği kimseleri bir müşkülpesentlik uğruna feda etmeksizin, eserinde mümkün olduğu kadar çok sayıda şairi toplayacak geniş bir kadro tesis ve tesbitine ehemmiyet veren Ahdî, çok müsamahalı bir davranışla her meslek ve mevkiden şiir heveskârlarına, bilhassa yetişmekte olan genç şairlere tezkiresini açık tutmuştur. Bu arada ona Bağdat ve çevresinden mümkün olduğu kadar çok sayıda şair katmak gayreti eserinin yeni tertibinde daha da ağır basmaktadır. Bütün bu taraflarına mukabil Ahdî'nin tenkit zihniyetinden büsbütün uzak kaldığı söylenemez. Yeri geldikçe onun da bazı şairlerin sanat yönleri, hatta yaşayış ve davranış şekilleri üzerinde tenkidî görüşlerini ifade etmekten kaçınmadığı görülür.

Hal tercümelerinde, şairin doğduğu yer ile mesleğinin ve bulunduğu son durumun ne olduğunu belirten bir çerçeve ile yetinen Ahdî, bunun dışında biyografik tafsilat yerine, o şairin sanatını ve şiirlerini tavsif ve değerlendirmeye yönelik ifadelere çok daha ağırlık verir. Bu tavsiflerinde şairlerin çoğu hakkında birbirinin benzeri ifadeler kullanması, hükümlerinde hemen hemen hep aşırı mübalağalara kaçan bir medih yoluna gitmesi yanında, bahis konusu şairlerin eserlerini belirtmeye çalışmayı ihmal etmesi gibi bazı zayıf taraflarına karşı Bâkî, Fuzûlî, Figânî'ye dair söylediklerinde görüldüğü üzere zaman za-

man en iyi ve isabetli değerlendirmeler tezkireciler içinde önce onun kaleminde gelir. Bazı şairlerin eserlerinin varlığını da sadece onun tesbitleri sayesinde öğrenmek mümkün olur. Meselâ, İstanbullu Tabî'nin *İstanbul Şehrengizi*'ni, yahut Âzerî şairi Zamîrî'nin Fuzûlî'den önce meydana koyduğu *Leylâ ve Mecnun* mesnevisini bildiren tek kaynak yine o olmaktadır.

Ahdî, kendinden önce Sehî ve Latîfî'ye örneklik yapan Câmî'nin *Bahârîstân*'ı ve Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlîsü'n-nefâis*'inde olduğu gibi biyografik bilgilerde sınırlı noktalarla yetinmekle beraber, fazla olmasa da bazı hal tercümelerinde teferuata açılmış, zaman zaman şahsî müşahede ve hâtıralarından gelme anekdotlara dahi yer verdiği olmuştur. Âşık Çelebi'nin de takdir ettiği üzere yürüttüğü iyi tahkik neticesinde, kendine gelinceye kadar hal tercümeleri hiç kaydolunmamış yüzlerce şairin doğum yerlerini çok az yanlış veya atlama ile tesbit etmeyi başarmıştır. Âşık Çelebi'den bu yana Türk şuarâ tezkireciliğinin tekâmül gösterdiği devreye ait eserlere kıyasla onlardaki teferruat ve tafsilâtı bulamamaktan dolayı mühimsenmek istenmeyen tezkiresinin ikinci tertibinde Ahdî'nin yıl ve tarih kaydı düşmeye daha çok dikkat ettiği görülmektedir. Edirne ve İstanbul'da iken içinde bulunduğu edebî muhitlerden kazanılmış bir zevkle Ahdî'nin çok iyi bir seçici meziyeti gösterdiğini ve ele aldığı şairlerin şiirlerinden en güzel örnekleri seçip vermesini bildiği de ilâve edilirse, lâıykıyla görülmemiş yönleri ile tezkiresinin gerçek hüviyet ve değeri biraz daha aydınlatılmış olur.

Âşık Çelebi, 971'de (1564) müsveddesini tamamladığı sırada tezkiresinde henüz yer bulmamış olan Ahdî'yi, eserinde iyi bir araştırma yürüterek zengin bir şair kadrosu tesbit edebilmiş olması bakımından takdir etti karşılar. Müverrih Âlî, Ahdî'nin İrâk-ı Acem'den gelme, Acem kültürü ile yetişmiş çoğu edebiyatçıları gibi Osmanlı şairlerine yüksekten bakmayıp hükümlerinde müsbet ve tarafsız davrandığına dair Âşık Çelebi'nin görüşünü benimsemekle beraber, kendisinden ve eserinden küçümseyen bir dille bahseder. Yeni şekli üzerinden bir on beş on altı yıl geçtiği sıralarda Riyâzî, *Gülşen-i Şuarâ*'nın artık bir köşede unutulmuş bir eser durumuna düşmüş olduğundan dem vurur. Öte yandan dostu ve hemşehrisi Bağdatlı Rûhî-

den ise Ahdî'nin tezkiresi ile Bağdat'ta ne dereceye kadar yaygın bir nam salmış olduğunu öğreniriz.

Yetiştigi kültür muhitinden olmaları dolayısıyla Ahdî'nin hususi bir alâka göstererek yaptığı zengin tesbitler, XVI. asırda Osmanlı ülkesine gelmiş İranlı ve Âzerî şairleri, diğer tezkirelerden çok daha etraflı bir kadro içinde tanıyıp takip etme imkânını verir. Bu yönü ile Ahdî tezkiresi, XVI. asrın ikinci yarısında Osmanlı dili ve edebiyatının İran ve Irak kesimindeki tesir ve nüfuzunu aksettiren başlı başına bir vesika değerini taşımaktadır.

Ahdî, şahsî temas ve yakınlığı dolayısıyla diğer bazı çevrelerin şair kadrosunu da başka tezkirelerden çok daha tam olarak tesbite muvaffak olmuştur. Öbür tezkirelere girmeyen bir kısım Konya Mevlânâ Dergâhı şairleri onun eserinde yer aldığı gibi, II. Selim'in etrafındaki, sayısının yirmi olduğu Peçevî tarafından bildirilen şairleri, daha fazlası ve içlerinde hiçbir tezkireye geçmemiş olanları ile birlikte yine Ahdî'de bulmak mümkün olmaktadır.

Kendisi de bir hattat olması itibarıyla hat sanatından çok iyi anlayan ve bahis konusu ettiği şairlerin bu cephesini belirtmeye hususi bir dikkat gösteren Ahdî'nin vukufu tesbitleri ile *Gülşen-i Şuarâ* XVI. asırda Osmanlı ülkesindeki hat sanatkarlarının tanınmasına yardım edecek zengin kayıtları taşıyan başlı başına bir kaynak teşkil etmektedir.

Riyâzî'nin unutulmuşluğa düşmüş gibi göstermek istediği *Gülşen-i Şuarâ*, geçmiş asırlarda Abdurrahman Hibîrî'nin Edirne tarihi *Enisül-müsâmirîn*'i ve Esrar Dede'nin Mevlevî şairleri tezkiresi gibi eserlere kaynak oluşundan başka, XIX. asrın ilk yarısında, Hammer'den bu yana Atâ Bey'in *Enderun Tarihi*, Ahmed Bâdî'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'si ve *Sicill-i Osmânî*'yi takiben günümüzde de Abbas el-Azzâvî'nin *Târîhu'l-İrâk* gibi eserlerin başta gelen müracaat kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Veliyyüddin Efendi Kütüphanesi'nde mevcut, fakat matbu kataloga geçmemiş bir nüshası istisna edilirse, Cumhuriyet'ten önceki yıllarda sadece hususi ellerde bulunduğu için eserden yeterince istifade edilememiştir. Hâlet Efendi Kütüphanesi'ndeki nüshası ise katalogda *Safâî Tezkiresi* olarak gösterildiğinden bilinmemiştir. Bu sebeple edebiyat tarihi sahasındaki eser ve yazılarda üstünde durulmayan,

arada bahis konusu olsa bile hemen hemen Fuzûlî münasebetiyle ele alınmış olan Ahdî tezkiresi, günümüzde umumi istifadeye açık kütüphanelere birçok nüshasının girmesine paralel olarak, artık kendisine sık sık müracaat edilip faydalanılan ve değeri farkedilmiş bir kaynak olma durumuna yükselmiştir.

Meydana çıkmamış olmaları yahut da bulundukları yerlerin bilinmemesi dolayısıyla nüshalarının pek az olduğu şairler olarak rağbet bulmadığı, hatta unutulduğu bile ileri sürülmüş olan *Gülşen-i Şuarâ*'nın hususi ellerdekiler hesaba katılmazsa, Türkiye'de umumi kütüphanelere geçmiş en az dokuz, yabancı ülkelerde de altı nüshası vardır. Türkiye nüshalarından yedisi İstanbul kütüphanelerindedir.

Eldeki nüshaların çoğu eserin üç ravzalı ilk tertibine aittir: 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İbnülemin Kitapları, nr. 3111); 2. Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi Eki, nr. 107); 3. Beyazıt Devlet Kütüphanesi (nr. 10622); 4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Hazine, nr. 1303); 5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY, nr. 2604, yeni tertibin 3. ravzası sonradan derkenar suretinde ilâve); 6. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY, nr. 9598, 1335/1917'de yapılmış en yeni istinsah); 7. Ankara Genel Kitaplık (yeni adı ile Adnan Ötügen Ktp., nr. 47); 8. İzmir Millî Kütüphanesi (nr. 801/2); 9. Viyana (Flügel, II, 379); 10. Marburg (Staatsbibliothek, M. or. oct. 3449/2); 11. Leningrad Üniversitesi (Şark Elyazmaları Şubesi, nr. 16); 12. Kahire Dârü'l-kütübî'l-kavmiyye (Dağıstânî, *Fihristü'l-kütübî't-Türkiyye*, s. 216: Ahdî hayatta iken Bağdat'ta istinsah edilmiş bir nüshadır. Sayıca daha az olup doğrudan doğruya dört ravzalı yeni tertibe ait nüshalar da bunlardır. 13. Millet Kütüphanesi (Ali Emîrî, Tarih, nr. 774-24 Şevvâl 1014); 14. British Museum (Ad. 7876, Rieu, s. 76); 15. Bibliothèque Nationale (Suppl. Turcs, 518).

Bu tablo, *Gülşen-i Şuarâ*'nın bir köşede unutulmuş, rağbet bulamamış bir eser olmak şöyle dursun, ne derece ihtiyaca cevap veren, okunup aranan bir kitap olduğunu apaçık ortaya koymaktadır.

Bağdatlı İsmâil Paşa ve onun da dayandığı *Köprülüzâde Mehmed Paşa Kütüphanesi Defteri*, Ahdî'ye *Manzarû'l-ibrâr* adlı bir eser atfeder. Bu durum, kütüphanenin Köprülüzâde Ahmed

Paşa kısmında 294 numarada kayıtlı kitabın ferağ kaydında müstensih sıfatıyla yer alan Ahdî adının, eserin müellifine ait gibi sanılmasından ileri gelmiş bir hatadır. Öte yandan aynı kütüphanenin yeniden tanzim edilen ilmi katalogunda da isim benzerliği dolayısıyla eser Şemsî Kâdî Sincan'a (ö. 841/1437-38) ait gösterilmektedir. Gerçekten ise Ahdî'nin hattı ile Cemâziyelevvel 975'te (Kasım 1567) istinsah edilmiş ve adı da doğru şekli ile *Manzar-ı Ebrâr* olan eser, babası Şems'in olup 954'te (1547) Kanûnî Sultan Süleyman adına kaleme alınmıştır. Türk ve İran edebiyatlarındaki yaygın geleneğe uyulup Nizâmî'nin *Mağzen-i Esrâr*'ına nazire olarak yazılan bu 2256 beyitlik Farsça mesnevi, tıpkı onun gibi din, tasavvuf, ahlâk ve fazilet bahisleri üzerinde "makale" adı verilmiş yirmi küçük fasıl ile bunların her birinin sonuna konulan ufak hikâyelerden meydana gelmiştir. *Manzar-ı Ebrâr*'da Kanûnî hakkında uzunca bir methiyenin yanı sıra Osmanlı sultanlarının adaletinin ve Osmanlı vezirlerinin methedildiği parçalar bulunduğu gibi, Timur tarafından Bağdat'ın tahribini ve Kanûnî devrinin harap şehre getirdiği mamurluğu anlatan müstakil bir fasıl dikkat çekicidir. Bu eserle Ahdî'nin, babasının Kanûnî adına yazmış olduğunu haber verdiği üç mesneviden birini tanımış oluyoruz. İnce ta'lik hat ile istinsah edilmiş olan bu kitap aynı zamanda Ahdî'nin hattatlığının da bir vesikasını ortaya koymaktadır. Sâm Mirzâ, Şemsî'nin Molla Câmî'nin *Suhbetü'l-Ebrâr*'ı yolunda *Sıdk u Safâ* adlı diğer bir mesnevisi ile bir de divanı bulunduğunu haber veriyor.

XVI. ve XVII. asır şiir ve nazire mecmualarında aynı mahlaslı öteki şairlerden ayrı olarak şiirlerine sık sık rastlanan Ahdî, divan şiirinin estetiğine iyice hâkim ve küçümsenemeyecek bir şair hüviyetini gösterir. Onun şairliği ve bilhassa Osmanlı Türkçesi'ni çok iyi kullanması tezkirecilerce takdirle belirtilmiştir. Tezkiresine aldığı şairlere nazireler söylemekten hoşlanan Ahdî'nin kasideleri de bulunmakla beraber asıl tercihi gazel tarzındadır. Nitekim gazelleri ile kazandığı şöhret, onun bu tarafı üzerinde dostu Bağdatlı Rûhî'nin takdir ve ısrarla durduğu misralarda en selâhiyetli ifadesini bulmaktadır. Uzun yıllar Ahdî ile arkadaşlık yapan tezkire müellifi Sâdîkî-i Kitâbdâr ise onun divanından dahi söz etmektedir. Yazma

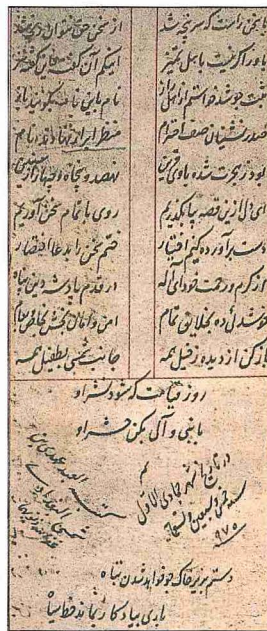
mecmualardaki şiirleri derlendiğinde bir divançeyi rahatlıkla aşacak miktarda bulunan gazellerinden otuz üç tane-sini, kardeşi şair Murâdî'nin el yazısı ile bir araya getiren bir mecmua parçası bugün eldedir (DTCF Ktp., İsmail Sâib Sencer Kitapları, nr. 1/5579). Müverrih Âlî'nin belirttiğine göre Ahdî'nin mahlası önceleri Mehdî idi. Riyâzî'nin onun adını Mehdî olarak göstermesi bundan ileri gelse gerektir.

Ahdî'nin aile fertlerinde şiire karşı soyca benimsenmiş bir alâka görülmektedir. Çeşitli eserler meydana getirmiş, tezkirelere geçmiş babasından başka, bir müddet Erdebil'de Şah İsmâil'in oğlu Sâm Mirzâ'nın arkadaşı olan büyük kardeşi Rızâî (ö. 963/1556) ile küçük kardeşi Murâdî, amcası Hüseyinî (ö. 985/1577), onun oğlu ve kendisinden Sâm Mirzâ tezkiresinde de bahsedilen divan sahibi Rindî (ö. 993/1585), onun da oğlu Zühdi ve ayrıca akrabalarından Hürremî, Farsça'ları yanında Türkçe şiirleri ile de Ahdî'nin tezkiresinde yerlerini alırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Hakkında bilinenler, hemen hemen sadece eserinin baş tarafında İstanbul'a gelişi ile ilgili olarak her türlü açıklıktan uzak, yetersiz ve müphem olduğu kadar da yanıltıcı ifadeler içinde söylenmiş olanlardan ibaret kalan Ahdî'nin hayatına dair yukarıda verilen bilgiler, başka herhangi bir yerde bulunmayıp doğrudan doğruya *Gülşen-i Şuarâ*'nın çeşitli ve birbirinden farklı nüshalarının tetkiki ve içindeki bazı ipuçlarının muhtelif tarihî kaynaklarla tenkidî bir suretle değerlendirmesi neticesinde elde edilmiştir.

Ahdî'nin el yazısı ile yazılmış babası Şemsî-i Bağdâdî'ye ait *Manzar-ı Ebrâr* adlı eserin son sayfası (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 294, vr. 70*)

Sâm Mirzâ, *Tuhfe-i Sâmî*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4242, vr. 138^b-139^b, Ayasofya, nr. 4248, vr. 240^b-241^b; a.e., Tahran 1314 hş./1936, s. 151; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ* (nşr. G. Meredith—Owens), London 1971, vr. 184^b; Sâdîkî-i Kitâbdâr (Sâdîkbey Afşar), *Mecmau'l-havâs*, İÜ Ktp., TY, nr. 4085, vr. 104^a, 108^b; nr. 4097, vr. 264^b, 265^b; a.e. (nşr. R. Hayyâmpür), Tebriz 1327 hş./1948, s. 308, 410; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkire*, II, 704-705; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 60^b-61^a; Âlî, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 491^b; Kafzâde Fâizî, *Zübde'tü'l-ğâr*, TSMK, Revan, nr. 837, vr. 90^a; Rûhî-i Bağdâdî, *Divan*, İstanbul 1287, s. 55, 58, 62; Riyâzî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 314, vr. 102^{a-b}; İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr. 78^b-79^a, 100^{a-b}; *Keşfü'z-zunûn*, I, 387; II, 1865; Müstakimzâde Süleyman, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 326^a, 278^b; Hammer, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst*, Budapest 1836, II, 475 vd.; *Sicill-i Osmani*, III, 609; Gibb, *HOP*, III, 8, 198; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 148; Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, s. 112 (Türkçe trc., s. 124); İsmail Hikmet, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Baku 1928, s. 153-170; Tahsin Banguoğlu, *Türk Şuara Tezkireleri* (İstanbul 1930), Türkiye Enstitüsü, Tez, nr. 29, s. 129-147; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, I, 261-264; Abbas el-Azzâvî, *Târîhu'l-İrâk beyne ihtilâleyn*, Bağdad 1949, IV, 109-112, 116-117, 133-138, 150-151, 159-160; (1953), V, 70-71; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, ts., I, 617; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 269-273; Halit Bayrı, "Bağdatlı Ahdî", *Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası*, İstanbul 1933, nr. 18, s. 264-267, *Varlık Mecmuası*, nr. 118, İstanbul 1938, s. 725-726; J. Stewart—Robinson, "Ahdî and his Biography of Poets", *Iran and Islam*, Edinburgh 1971, s. 557-564; Hasibe Maziçoğlu, "Ahdî-i Bağdâdî ve Şiirleri", *TDAY Belleten* 1981, s. 95-150; Köprülüâde Mehmed Paşa Kütüphanesi Defteri, İstanbul [1303], s. 159; Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Katalogu, İstanbul 1986, II, 552.

ÖMER FARUK AKÜN

ÂHENİ MEHMED ÇELEBİ

(ö. 1112/1700)

Türk müzikisi bestekârı ve hattat.

Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte ömrünün büyük kısmını İstanbul'da geçirdiği anlaşılmaktadır. Müsiki bilgisini nereden aldığına dair herhangi bir malûmat yoktur. Nefesâde İsmâil Efendi'den sülûs ve nesih hatlarını öğrenerek bu sahada kendini yetiştirdi. Bir müddet Kefe Valisi Ahmed Paşa'nın divan kâtipliği vazifesinde bulundu. Bestekâr ve hattat olarak Sultan IV. Mehmed zamanının (1648-1687) tanınmış sanatçıları arasında yer aldı.

Esad Efendi *Atrabül'âsar*'ında onun otuzdan fazla beste yaptığını kaydetmektedir. Çeşitli el yazması güfte mec-